

Frigjøringen av Øst-Finmark

Olaug Aalmo Bertelsen:

Kjære søster
Forlag: Kirsten Jochemsen, Bjørnevann

50-års-markeringen av frigjøringen av Finmark sto i fokus i fjor høst som en vertue til frigjøringsjubileet som skal res over hele landet til våren.

Mangt er sagt og skrevet om frigjøringen av Øst-Finmark og raseringen og brenningen av stort sett hele fylket, men det er mer de strategiske og taktiske militære disposisjonene det blir fokusert på,

mens den vanlige sivilist, kvinner og barn mer blir nevnt i biseitinger.

Olaug Aalmo Bertelsen kommer opprinnelig fra Trondheim. Hun var utdannet cand. ocean, og hadde bla. arbeidet som journalist i Aftenposten før krigen. Men så giftet hun seg med sin Einar og ekteparet slo seg ned i hans hjem i Jarfjord, øst for Kirkenes.

På denne tiden hadde hennes søster, Ragna, også kommet nordover som guvernante, og hadde i sin tid giftet seg med enkemannen og vevetene Ole Thomassen i Gjesvær på Magerøyva. Og det er denne søsteren, Ragna, som forfatteren var nær knyttet til, som altså denne boken er tilegnet.

Vi som opplevde krigen og frigjøringen her sør på kan vanskelig danne oss noe bilde av begivenhetene nordpå, særlig den epoken som handler om den tyske tilbake- trekningen og raseringen av bebyggelser og alle slags installasjoner som kunne komme til nytte for den gjenstående sivilbefolkningen og de sovjetiske styrkene.

I et lite forord skriver tidligere artilleriinspektør, direktør i Forsvarsmuseet m.v. oberst Thorstein Gamst, selv med nordnorske røtter: "Mange stormbølger har gjennom tidene slått inn over Finnmarks kyster, men aldri tidligere i historien har en bølge, som denne, tatt med seg så i alle menneskelige byggeverk i dragsnet, og laget landskelen øde. Men dette forhold druknet til dels i den fredens som gikk over landet den sommeren, skjønt himmelingenes glede nok var noe mer beskjeden og preget av både vennet og forvillelse."

Sør-Varanger var det skedet i. Nærga hvor det var flest krigshandlinger under 2. verdenskrig. F.eks. var det her, Malin i Middelhavet som hadde flere flyangrep i Tjøtt av krigen enn Kirkenes. Dette på grunn av de store tyske troppekonsentrasjoner i området, et attraktiv mål for sovjetiske bombefly.

Da tyskerne trakk seg tilbake for de fremrykkende sovjetiske styrkene høsten 1944 hadde de slukt halvverk av de ikke rakk å ødelagte selskaper eller evakuerte så mange som da de senere fikk bedre tid på seg lenger vest i Finmark. Derfor ble så mange som reirerte 4000 av Sør-Varangers innbyggere igjen da russerne kom, og en del bebyggelser ble også slaktet igjen. Men ekteparet Bertelsen med to små barn, den yngste så å si nyfødt, ble boende på hjemstedet og havnet midt opppe i krigshandlingene. De overlevet i en fort-hytte som de hadde fått tid til å grave ut på forhånd og reddet seg på den måten gjennom det verste. Og da russerne overtok fikk de hjelp og støtte til å komme seg gjennom den harde vinteren som fulgte. Selv om de russiske soldatene på ingen måte levde i overflod, hjalp de så godt de kunne og forfatteren kan ikke få fulltrost soldatens hjelpsomhet og hjertevarme. Forfatterens "Kjære søster" hadde det

en norsk militærmissjon på 60 mann og et kompani, en styrke som ikke kom frem for russerne hadde stanset fremrykkingen ved Tana. Det var således en annen nasjons soldater som befridde Øst-Finmark, mens den Norske Brigade i Skottland ble gående uvirksom i UK.

Boken er et epos over frihetelskende finnmarkinger som trosset tyskernes trussel om utsettelse, sult, kulde og ensomhet, og ble værende i sin landsdel. Deres glede over friheten da den kom var like sterk, om ikke sterkere, enn ellers i landet, men gleden ga seg kanskje mer stillferdige utslag her hvor man stort sett ikke hadde flaggstenger å flagge fra eller festlokaler å feste i. Og selv om forfatteren er opprinnelig søring skal det godt gjøres å finne finnmarkinger som bedre kan gi uttrykk for sin kjærlighet til landsdelen enn nettopp Olaug Aalmo Bertelsen.

"Kjære søster" er en beretning fra krigen i Nord-Norge som er med på å komplettere sagaen om 2. verdenskrig i Norge. Og selv om man bør være lokalkjent for å kunne følge helt med, og persongalleriet enkelte ganger kan være noe diffust, er det blitt en bok som alle finnmarkinger og nordmenn ellers vil ha stort utbytte av å lese.

Bjørn Hornvedt

Sterk støtte for krigsmuseum på Dombås

Ideen om et krigsmuseum på Dombås får sterk støtte i Dovre.

Våre ideer om å ta vare på krigsminnene i Dombås-området, ble svært godt motatt, så to av initiativtakerne, Bjørn Ødegård og Gunnar Arne Løvlund til avisen GLT etter et informasjonsmøte der rundt 15 personer var til stede.

Løvlund orienterte om ideene en gruppe privatpersoner har arbeidet med for å ta vare på de mange minnene etter tyskernes aktiviteter under krigen på Dombås. Prosjektet har to hovedformål: Først og fremst skal det arbeides for å få egnede lokaler til et eventuelt museum. Deretter vil initiativtakerne prøve å ta vare på mest mulig av de bygningene, bunkersene og stillingene som fremdeles eksisterer i området. Det finnes også mange sjeldne gjenstander i Dovre. Der i blant vraket av det norskproduserte flyet Tiger Moth DH 82 A, skriver GLT.

I krigshistorien har Dombås en helt spesiell stilling. Her ble regulære fallskjermstyrker satt inn for aller første gang under annen verdenskrig. Her falt også den første amerikaneren under annen verdenskrig, kaptein William Losey. Personer tilknyttet HV-skolen Dombås var også meget positive til planene.

heller ikke lett da tyskerne jevnet hele bebyggelsen i Gjesvær med jorden. Sammen med ektemannen og resten av familien måtte hun flykte til fjells til en liten hytte på åtte kvadratmeter som de hadde satt opp på forhånd, og som tyskerne ikke kjente til, eller fant senere på vinteren. I denne hytta levde familien hele vinteren i stadig frykt for å bli oppdaget av tyske patruljer. Derfor måtte de komme seg ut av hytta før det ble lyst om morgenen, og ikke vende tilbake før etter mørkets frembrudd. I sine dagbøker, som det blir gjengitt bruddstykker av i boken, beskriver Ragna slitet, kulden og frykten for tyskerne. Men sultet gjorde de ikke, takket være gode venner blant samene, som skaffet det de trengte av reinkjøtt.

Det var således to forskjellige skjebner de to søstrene hadde under siste del av krigen. Men noe hadde de felles: slitet, savnet, kulden og frykten.

"Kjære søster" er noe mer enn en skildring av en krigsvinter i Finmark under traurige forhold. Forfatteren gir også uttrykk for skuffelse og bitterhet overfor norske myndigheter som mer eller mindre glemte bort Finmark. F.eks. mens russerne satte inn store ressurser og mannskaper og mistet mer enn 2.000 mann under kampene i Øst-Finmark, sendte de allierte en beskjeden styrke, bestående av